

JUHEND VÄÄRTUSALASEKS TÖÖKS VÕÖRKEELTE AINEKAVADEGA

Sisukord

1. <i>Metoodiline juhend väärtusalaseks tööks</i>	2
1.1. Mis on väärtused?.....	3
1.2. Väärtuskasvatus koolis	5
1.3. Riikliku õppekava väärtuste analüüsi alused	7
2. <i>A- ja B-võõrkeele ainekavade tööversiooni analüüs väärtuste aspektist</i>	9
2.1. Väärtused võõrkeelte ainekavade kirjelduses ja eesmärkides	9
2.3. Prioriteetsed väärtused võõrkeelte ainekavades	14
3. <i>Eesti keele teise keelena ainekava tööversiooni analüüs väärtuste aspektist</i>	17
3.1. Väärtused eesti keele teise keelena ainekava kirjelduses ja eesmärkides	17
3.2. Väärtused eesti keele teise keelena ainekava õppesisus ja õpitulemustes.....	19
3.3. Prioriteetsed väärtused eesti keele teise keelena ainekavas	22

1. Metoodiline juhend väärtusalaseks tööks

Hariduse olemus on sügavalt eetiline, kuna toetub arusaamale sellest, kes on inimene ja kuidas peaks elama. Haridus (saksa k. *Bildung*) tähendab mitte ainult teadmiste andmist, vaid ka inimese kasvatamist ja kujundamist. Inglise filosoof ja esseist Bertrand Russell kirjutas 1920-ndatel aastatel, et „see, millist haridust me tahame anda oma lastele, sõltub sellest, milliseid iseloomuomadusi peame ideaalseks“.

Noorte inimeste väärtuskasvatuse puhul on koolil suur roll, kuigi on selge, et oma moraalsed arusaamad saab laps kodust ja väljaspool kooli on teisigi olulisi mõjutajaid. Siiski on kooli käes võimsad hoovad. See on ainus koht, kus me saame tegeleda süsteemse ja teadmistepõhise väärtuskasvatusega, mida viivad läbi vastava väljaõppe saanud õpetajad. Seetõttu on väärtuste integreerimine ainekavadesse väga oluline. Ent vähemalt sama oluline, kui mitte olulisemgi, on õpetajate koolitus ja õpivara koostamine. Samas leitakse, et selleks, et õpetajate koolituses ja täiendkoolituses hakataks õpetajaid väärtuskasvatuseks ette valmistama, on vaja ainekavadesse väärtused ja väärtuskasvatus sisse tuua. Samuti on lugu õpikutega ja muude õppevahenditega (ka õpetajate raamatutega), mis tuginevad õppekavas kirja pandule.

Meie käsitus lähtub sellest, et väärtustele tuleb pöörata tähelepanu kõigis ainekavades. Kuigi mõnes aines on väärtusi, mille üle õpilastega arutleda, rohkem kui teises, on kõigi ainete kaudu võimalik kujundada õpilaste väärtusi kui vourusi (sisseharjutatud käitumiskalduvusi).

Ainekavade analüüsimiseks väärtuste aspektist moodustasime töögrupi koosseisus:

- TÜ eetikakeskuse juhataja prof. Margit Sutrop ja töötajad Nelli Jung, Kristi Lõuk, Laura Lilles, Mats Volberg, Aire Vaher, Kadri Lutt, Triin Pisuke, Mari-Liis Tina ja Triin Paaver. TÜ filosoofia osakonna doktorant Aive Pevkur ja teadur Marek Volt.
- TÜ haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskuse juhataja Anita Kärner, töötajad Pille Kõiv, Maria Jürimäe, Liisa Aru, Pihel Kutsar ja Juta Jaani.
- TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi dotsent Halliki Harro-Loit, TÜ pedagoogika osakonna dotsent Jüri Ginter.

Oma analüüsi tegemisel lähtusime soovist aidata ainekavade tegijatel väärtustele tähelepanu pöörata ja olla peegliks, kust näeb, kuidas väärtuste käsitlemine on õnnestunud¹.

¹ Töö osana toimus ainekava tegijatele 19. märtsil 2009 konverents „Väärtused ainekavades“, mille raames arutati analüüsi ka valdkondlikes seminarides. Lisainfot ja ettekannete tekste saab lugeda aadressil <http://www.eetika.ee/545947>.

1.1. Mis on väärtused?

Sõna „väärtus” tuleb ladina sõnast *valere*, mis tähendab „väärt olema”. Sõna kasutus on lai. Kõige levinum määratlus on, et väärtused on soovide objektid, mis juhivad meie toimimist.

Mõnikord kasutatakse sõna „väärtus” kitsalt kui sünonüümi sõnadele „hea” ja „väärtuslik”, mõnikord kogu hinnanguliste terminite skaala kohta. Kitsama tähenduse puhul on väärtuse vastandiks *halb* või *antiväärtus*, laiemal tähenduse puhul on vastandiks *fakt*, millega viidatakse sellele, et väärtusi ei tunta mitte samal moel nagu empiirilisi fakte.

Öelda, et mingi asi on väärtuslik, tähendab öelda, et teda on väärt omada, saada või teha, et asjal on mingi omadus, mis teeb ta väärtuslikuks. Väärtused on suhtelised, nad on väärtused kellegi jaoks. Väärtus on miski, mis tagab indiviidi heaolu ja õitsengu (E. J. Bond)².

Shalom Schwartzi ja Wolfgang Bilsky³ järgi on personaalsed väärtused inimeste universaalsete vajaduste kognitiivsed representatsioonid, mis koosnevad 5 erinevast tunnusest, sisaldades 1) uskumusi, 2) püüeldavaid seisundeid või käitumisi, 3) on konkreetsete situatsioonide ülesed, 4) juhivad valikuid või käitumise ja olukordade hindamist, 5) neid võib reastada vastavalt suhtelisele tähtsusele. Vajadused, mille rahuldamist kõik inividid ja ühiskonnad soovivad, on: indiviidide ja bioloogiliste organismide vajadused, sotsiaalse koostoime vajadused, ellujäämise ja heaolu vajadused. Schwartzi väärtuste süsteemis on motivatsioonilised eesmärgid välja toodud: võim, saavutus, hedonism, stimulatsioon, enesesuunamine, universalism, heategemine, traditsioon, konformsus, turvalisus.

Väärtuste olemus

Väärtused jagunevad seesmisteks ja instrumentaalseteks. Puhtalt seesmised väärtused on hüved, seisundid vms, mida me soovime nende endi pärast, sõltumata sellest, kas nad aitavad kaasa meie heaolule (nt ilu, hea tahe, õnn, lihtsad rõõmud). Puhtalt instrumentaalsed väärtused on midagi, mida me soovime kui vahendit millegi jaoks (nt raha on vahend teiste hüvede saavutamiseks, ravim tervise toomiseks). Kolmandaks jaotuseks võib pidada

² Bond, E.J. *Reason and Value*. Cambridge University Press, 1983.

³ Schwartz, S.H, Bilsky, W. „Toward a Universal Psychological Structure of Human Values”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 53.

Schwartz, S.H, Bilsky, W. „Toward a Theory of the Universal Content and Structure Values: Extensions and Cross-Cultural Comparisons”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1990, 59.

kombineeritud väärtusi (nt teadmine ja tervis on head iseenesest, aga head ka kui vahendid teiste hüvede saavutamiseks).

Filosoofid vaidlevad ka selle üle, kas väärtused on subjektiivsed või objektiivsed. Kas mingid asjad on väärtuslikud sellepärast, et me neid *ihaldame* või me ihaldame neid sellepärast, et nad on *väärtuslikud*?

Väärtuste tüübid

Väärtusi on mitut tüüpi: bioloogilis-füüsikalised väärtused (elu, tervis, keskkond, jt), sotsiaalsed-poliitilised väärtused (vabadus, õiglus, sallivus, kultuuriline mitmekesisus, õiguspõhisus, võrdõiguslikkus, rahvuslus, patriotism, keel, demokraatia jt), moraalsed väärtused (ausus, hoolivus, headus, töökus, väarikus, lugupidamine jt), esteetilised väärtused (ilu, kunst), jne.

Voorused on iseloomutäiused, sisseharjutatud käitumiskalduvused, mille tulemuseks on harjumuspärased teod. Tavapäraselt on voorusi jagatud kahte tüüpi: moraalsed ja mittemoraalsed, kusjuures eristuse kriteeriumiks võetakse see, kas voorused on intuiitiivsed või seotud moraaliprintsiipidega. See on üks võimalik jaotus.

Moraalsed voorused: ausus, heasoovlikkus, sallivus, mittepahatahtlikkus, õiglus, kohusetundlikkus, tänulikkus, jne

Mittemoraalsed voorused: loovus, ettevõtlikkus, vaprus, optimism, ratsionaalsus, enesekontroll, kannatlikkus, visadus, töökus, musikaalsus, puhtus, teravmeelsus, jne.

Pluralistliku ühiskonna väärtused

Väärtusi võib reastada vastavalt nende suhtelisele tähtsusele. Kui me võtame aluseks pluralismi, siis selle järgi pole ükski väärtus absoluutne – selline, mida ei saaks mõnes olukorras teine väärtus üles kaaluda. See tähendab, et me ei saa paika panna, milline väärtus on kõige tähtsam. Me teame, et on palju objektiivseid väärtusi, st asju, mida me hindame, ent missugust väärtust peame eelistama, kui mõlemat objektiivset väärtust kaitsta ei saa, sõltub kontekstist. Kui inimestel on valik erinevate väärtuste vahel, siis on tähtis, et nad suudaksid teha mõtestatud valikuid, mõelda järele, mis tagajärjed on ühe või teise väärtuse kõrgemale seadmisel. Kuna ühiskonnas tehakse palju valikuid koos, on vaja õppida ka oma eelistusi põhjendama ja teiste ees kaitsma, osates leida argumente oma eelistuse kasuks. Seetõttu peaks väärtuskasvatus koolis valmistama noort inimest ette mitte ainult häid käitumistavasid järgima vaid ka oma väärtuste ja valikute üle arutlema.

1.2. Väärtuskasvatus koolis

Väärtuskasvatus on väga kompleksne. Kuigi väikene laps õpib alul käskude ja keeldude (indoktrineerimise) ning eeskujude jäljendamise kaudu, muutub isiksuse kasvades järjest olulisemaks refleksioon ja arutlemine. Samas on väärtuste kui vooruste kujunemisel väga tähtis, missugune on keskkond – kas see võimaldab positiivsete väärtuste järgi tegutseda ja kas heade tegude eest saadakse positiivset tagasisidet ning halbadele tegudele järgnevad negatiivsed sanktsioonid.

Väärtuskasvatus peaks täitma nelja ülesannet:

- 1) õpetama enda ja teiste väärtusi ära tundma, märkama (kus väärtused avalduvad?),
- 2) suunama reflekteerima väärtuste üle (kas need on head väärtused? millised võivad olla nende väärtuste järgi tegutsemise tagajärjed?),
- 3) võimaldama voorusi praktiseerida (harjutades kujuneb iseloom),
- 4) olema peegliks, andma tagasisidet (toetades moraalset arengut).

Väärtuskasvatuse meetodeid on erinevaid. Kaasaegses haridusfilosoofilises diskussioonis tuuakse välja kolm levinumat meetodit:

- Ratsionaalse arutluse kaudu (aluseks võivad olla narratiivid või ühine arutlemine juhtumite üle).
- Iseloomukasvatuse kaudu (iseloom hõlmab nii mõtlemist, tundmist kui käitumist).
- Holistlik lähenemine, mis integreerib mõlemad meetodid.

Tegelikult kujundab iga õpetaja õpilaste väärtusi, olgu teadlikult või ebateadlikult. Õpetaja on oma käitumisega õpilastele jäljendatavaks eeskujuks. Seetõttu peavad õpetajad kriitiliselt reflekteerima selle üle, milliseid väärtusi nad edasi kannavad ja õpilastes kujundavad. Õpetajate endi väärtustest oleneb nii õpimeetodite kui hindamismeetodite valik, aga ka õpilaste ja kolleegidega suhtlemise viis. Õpetaja kui väärtuskasvataja võimuses on ärgitada õpilasi saama teadlikuks oma väärtustest, anda neile oskus väärtuste üle reflekteerida ning arutleda ja toetada õpilaste moraalset arengu, nende isikliku moraalikoodeksi väljakujunemist. Igas õppeaines on võimalik panna õpilasi mõtlema ja arutlema teatud oluliste väärtuste üle. Väärtuste peale mõtlemine ja valikute nägemine ja teadvustamine aitab kujundada teadlikult toimivat inimest.

Tähtis on, et õpilasele antaks aega mõelda selle üle, miks üks või teine väärtus on oluline. Kui lihtsalt edastada teadmist, et see on oluline, ei pruugi see veel õpilasele omaseks saada. Seetõttu on vajalik lasta õpilasel ise selle teadmiseni jõuda.

Käitumiskalduvused ehk voodused kujunevad läbi praktika. Kooli kontekstis tähendab see, et õpilase arusaam demokraatiast ei kujune mitte niivõrd ühiskonnaõpetuse tunnis, kus ta saab *teada*, mis on demokraatia, vaid koolis valitsevate suhete läbi, iseotsustamist *praktiseerides*. Tähtis on saada demokraatia kogemus – et õpilane saab pidevalt võimaluse oma arvamus välja öelda, et teda kuulatakse, et ta saab koos teistega osaleda otsustamises ja et selle tulemusena midagi muutub.

Samuti tuleb mõelda sellele, missugune on õpikeskkond, klassi sisekliima ning suhtumine õpetamisse ja õppimisse. Sageli on tunnis õpetatavast aga hoopis tähtsam see, mis toimub väljaspool tunde. Ühine ettevalmistus olümpiaadideks, koolipeo kavandamine, kooli ajalehe tegemine või isegi klassikoosoleku läbiviimine on sageli väärtuskasvatuse seisukohalt hoopis mõjukamad. Kui uskuda, et iseloom kujuneb läbi harjutamise, siis on õpilastele vaja anda võimalusi heade iseloomuomaduste kujunemiseks. Kogu õpiprotsess peaks olema koolis kujundatud läbi väärtusprisma. Mida enam anname koolis õpilastele võimalusi ise valida ja otsustada, kaasa mõelda, oma arvamus välja öelda, esitada küsimusi ning oskusi töötada grupis, koosolekuid läbi viia, seda enam arendame neid iseloomuomadusi, mida me neis näha tahame.

Väärtuskasvatus ja hindamine

Kuigi õpilase väärtuselist arengut ei saa hinnata samamoodi kui teadmiste omandamist, on ometi võimalik hinnata seda, kas õpilane oskab väärtusi ära tunda, nende üle arutleda ja põhjendada väärtuskonfliktide puhul ühe väärtuse eelistamist teistele, st oma valikut. Väärtuste hindamine peaks toimuma tagasisidestamisena, kus õpilasele antakse mõista, kas ta teab, arutleb ja käitub ootuspäraselt.

Paljudes riikides⁴ on väärtuskasvatusest saanud kogu koolis toimuva kompass. Seda on iseloomustatud kui pööret teadmistekeskselt koolilt väärtustekeskssele koolile. Ideaalsel juhul arendavad õpetajad ja koolijuhid välja kogu kooli hõlmava väärtuskasvatuse, pöörates tähelepanu oma kooli põhiväärtuste sõnastamisele, väärtuskasvatuse lõimimisele õppekavasse, nn varjatud õppekavale, tunnivälisele tegevusele ja koostööle eri huvigruppide

⁴ Vt nt USA-s käivitunud iseloomukasvatuse programmi: Character Education Partnership, <http://www.character.org/> või Soome projekt Suomen Tammi <http://www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,24009,24538,60241>.

vahel. Sellise kompleksse väärtuskasvatussüsteemi toimimist saab mõõta hindamismudeli abil, mis võimaldab oma tegevust analüüsida ja paremini suunata.⁵

Eestis on senini koolis pööratud tähelepanu eelkõige teadmiste omandamisele. Ometi pole see, milliseid iseloomuomadusi ja väärtushinnanguid lastes ja noortes kasvatakse, sugugi vähemtähtis.

1.3. Riikliku õppekava väärtuste analüüsi alused

Õppekavaanalüüs väärtuste aspektist tähendab kokkupuutumist kõige põhilisema küsimusega: Mis on hariduse sisu – milliseid väärtusi see kannab? Õppekava alusväärtused on need ühiskonna ühiseväärtused, mida haridus peab edasi kandma ja järeltulevates põlvkondades kujundama. Teiseks lähtub õppekava küsimusest: Mis on kasvatuse eesmärk? Millist inimest (milliste iseloomuomadustega, hoiakutega inimest) me tahame kasvatada?

Senine õppekava vaid deklareerib, milliseid väärtusi tuleb edastada, aga pöörab liiga vähe tähelepanu sellele, kes, kus ja kuidas peaks neid asju käsitlema.

Õppekava üldväärtused, mis üldosas kajastuvad, peaksid ütlema, missugust inimest (milliste iseloomuomadustega, hoiakutega inimest) me tahame kasvatada. Meie arvates peaksid üldosas kajastuma need ühendavad alusväärtused, mida väljendavad nii Eesti Vabariigi põhiseaduse preambul kui ka Euroopa Liidu alusdokumendid. Neid väärtusi võib tinglikult jagada järgmiselt:

- **Moraalsed väärtused** (ausus, hoolivus, õiglus, inimväarikus, lugupidamine iseenda ja teiste vastu);
- **Sotsiaalsed väärtused** (vabadus, demokraatia, õigus, solidaarsus, vastutus, rahvuslus, emakeel, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, sooline võrdõiguslikkus).

Ainekavades kajastatud väärtused peavad minema kokku üldosa väärtustega.

Ainekava tööversioonide analüüsimisel lähtusime järgnevatest küsimustest:

- Millised väärtused on kajastatud ainekava üldosas (lühikirjeldus, eesmärgid, kirjeldus)? Kuidas on neid käsitletud: kas väärtused on seal kui tunnetus- ja käsitusobjektid või kui hoiakud/iseloomuomadused või vourused? Kas üldosas

⁵ Praegu on väljatöötamisel sellised väärtuskasvatuse hindamisalused, mis sobivad väärtuskasvatuse tulemuslikkuse mõõtmiseks Eesti oludes ja millest võib kasu olla ka õpilaste hindamisel. Nende aluste väljatöötamiseks teeb TÜ eetikakeskus koostööd paljude osapooltega, s.h koolijuhid, õpetajad, ülikoolide haridusteoreetikud, Haridus- ja Teadusministeerium ning Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

reflekteeritakse selle üle, mida saab isiksuse kasvatamiseks just selle aine spetsiifikat arvestades teha?

- Kas ainekava sisuosa (õpitulemused ja õppesisu) peegeldab ja selgitab üldosas kajastatud väärtusi? Kas ainekava osad on väärtuste aspektist omavahel kooskõlas? Näiteks, kas aine sisu sisaldab varjatud väärtustena hoopis midagi erinevat sellest, mis on deklareeritud üldosas?
- Millised väärtused tõusevad ainekava lugeja jaoks esile prioriteetsena? Kas need kattuvad nendega, mis võiksid selle ainekava jaoks prioriteetsed olla?

Ainekava analüüsidest pidasime otstarbekaks eristada:

- 1) väärtused kui tunnetus/käsitlus/arutlusobjektid
- 2) väärtused kui sisseharjutatud käitumiskalduvused

Käitumiskalduvuste puhul on tegemist ühe komponendiga pädevustest, mille juures on oluline, kuidas teadmised, oskused ja suhtumised/väärtushinnangud koos toimivad.

Üks ja sama väärtus võib olla mõnikord nii käsitlusobjektiks kui ka käitumiskalduvuseks. Näiteks võiks eesti keele ja kirjanduse tunnis rääkida aususest – internetist ei tohi tekste niisama maha kopeerida, vaid tuleb ausalt öelda, kes on selle autor. Samas kasvatame selle kaudu ka ausust kui käitumiskalduvust. Ausa inimese kasvatamiseks ei piisa aga ilmselt aususe kui väärtuse üle arutlemisest või sellele tähelepanu juhtimisest. Vaja on seda voorust harjutada, sest iseloom kujuneb läbi harjutamise, nagu Aristoteles osutas. Õpetajad peavad reageerima vastavalt – soovitud käitumist tuleb vastavalt hinnata, et motiveerida sellist käitumist. Meenutagem Õpetaja Lauri, kes ütles Tootsile: „Tee kasvõi pool õppetükki, aga tee ise!“.

Väärtuskasvatus ainetunnis sisaldab kahte liiki tegevusi (mis võivad olla omavahel seotud). Ühelt poolt saab ainetunnis õpetada väärtusi märkama ning nende üle reflekteerima: väärtused kui tunnetus/käsitlus/arutlusobjektid. Teiselt poolt ei tähenda väärtustest teadlik olemine veel, et nende järgi elatakse. Näiteks inimene võib teada, et tervis on hea (on väärtus), aga ikkagi eelistab harrastada ebatervislike eluviise. Põhjus on selles, et mingi teine väärtus, nt mõnu on väärtuste hierarhias kõrgemal kohal või takistab inimest tahtenõrkus. Hariduse eesmärk on mitte ainult teadmiste andmine, vaid ka isiksuse kasvatamine, mille puhul on oluline iseloomuomaduste kujundamine.

2. A- ja B-võõrkeele ainekavade tööversiooni analüüs väärtuste aspektist

Võõrkeelte ainekava toetub üldosas loetletud alusväärtustele (§2), ülesannetele (§ 3), võtmepädevustele (§4 ainekavasse on orgaaniliselt lõimitud suhtlemispädevus, võõrkeelepädevus, piisaval määral ka väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, õpipädevus, tehnoloogiline pädevus, esteetiline pädevus). Ainekavasse on vastavalt aine eripärale lõimitud ka kõigi läbivate teemade elemente. Enam kajastust leiavad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, elukestev õpe.

Õppekava tööversioonile lisatud materjalid: „Valdkonnajuhtide ülevaated põhikooli riikliku õppekava projekti ainekavade ning õppeprotsessi kirjelduste arendustöö kohta” on põhjalikult (tekstinäidete tasandil) toodud välja uuendatud ainekava seosed alusväärtuste, võtmepädevuste ja läbivate teemadega (LISA 1).

2.1. Väärtused võõrkeelte ainekavade kirjelduses ja eesmärkides

Üldosast võib leida järgmisi väärtusi:

- Keel, suhtlemine, eneseväljendusoskus (kogu ainekava väärtustab võõrkeelset suhtlust läbi nelja osaoskuse arendamise. Väärtusteks on osaoskuste – kuulamis-, lugemis-, rääkimis- ja kirjutamisoskuse – tasakaalustatud areng)
- Keeleoskus kui väärtus (toimetulek igapäevaelu situatsioonides, õpingute jätkamine võõrkeeles, keele kasutamine tulevases töös)
- Kultuur, mitmekultuuriline maailm, kultuuriline mitmekesisus (erinevate rahvaste ja kultuuride erinevuste märkamine ja eripära mõistmine)
- Huvi võõra keele ja kultuuri vastu
- Mõistmine, mõistma õppimine
- Käitumine vastavalt kultuuritavadele
- Eesti (oma) kultuur kui väärtus (Eesti kui kodu)
- Isiksuse areng, minapildi ja maailmapildi avardamine (tunnetusvõimaluste avardamine, süsteemse mõtlemise arendamine ja isiksuseomaduste arendamine)
- Õppimine kui väärtus (õpioskuste kujundamine, õppimine kui isiksuse areng, positiivne hoiak õppimisse, õppimine kui protsess, mis peaks pakkuma rõõmu)

- Motivatsioon (tahe võõrkeelt õppida ning valmidus võõrkeeles suhelda, eneseusk, suhtlemisjulgus, positiivne enesehinnang)
- Loovus, mängulisus, aktiivõppemeetodid (õpilaste aktiivne kaasamine)
- Koostöö (rühmatööd, paaristöö, aktiivõpe, koostöö õpilase ja õpetaja vahel)
- Õppija individuaalne eripära
- Eneserefleksioon (õpieesmärkide seadmine, oma saavutuste analüüsimine koostöös kaaslaste ja õpetajatega)
- Oma seisukohtade kujundamine ja väljendamine
- Võõrkeele kui ainevaldkonna mitmekesisus, interdistsiplinaarsus, lõiming teiste ainetega
- Teabeallikate tundma õppimine (sõnaraamatud, teatmeteosed, võõrkeelne kirjandus, Internet)

Kuidas on neid käsitletud: kas kui tunnetus- ja käsitlusobjekte või kui käitumiskalduvusi?

Kuna võõrkeelte õppimise peamiseks eesmärgiks on omandada keeleoskus, mis võimaldab autentses keelekeskkonnas hakkama saada, siis on väärtustel praktiline väljund – suhtlemisoskus – mille puhul on tegemist käitumiskalduvusega. Samas eeldab keele õppimine huvi keele ja kultuuri vastu, sisemist tahet ja motivatsiooni keelt õppida, eneseanalüüsi, soovi koostööks kaasõpilaste ja õpetajatega, mis on tunnetuslikud väärtused, mis loovad aluse (valmisoleku) käitumiseks. Seega, suhtlemisjulgus, loovus jms on pigem käitumiskalduvused, teadmised keelest, kultuurist ja selles kultuuris väärtuslikust peetavast, kultuuridevahelistest erinevustest jms aga tunnetusobjektid. Väärtuste tunnetuslik ja käitumuslik aspekt on omavahel tihedalt seotud.

Käesolevas ainekavas on põhilises fookuses oskused, mis tuginevad keelealastele teadmistele. Kõiki eelmises küsimuses loetletud punkte saab pidada väärtusteks, kui võtta väärtused analüüsi lähtekohaks. Ainekavas tuleks rõhutada, et huvi, keeleoskus, kultuur, kultuuriline mitmekesisus, õppimine, mõistmine, isiksuse areng, loovus, koostöö, motivatsioon, individuaalsus, oma seisukoha kujundamine, eesmärkide püstitamine ja eneseanalüüs on väärtused. Kuna ainekavas on esindatud paljud tähtsad väärtused, siis võiks neile rohkem viidata kui väärtustele, et nii väärtusi senisest rohkem teadvustada. Praegu on mitmed väärtused ainekavas nn vaikivalt, oodates lahti kirjutamist.

Väärtusalaste eesmärkide saavutamiseks on vaja esmalt väärtusi märgata, seejärel nende üle arutleda ning mõelda, miks on keel, keeleoskus, kultuur, loovus jt väärtuslikud. Ainekavas lahti kirjutatud väärtused aitavad õpetajal tähelepanu pöörata väärtuste aspektile oskuste juures ning suunata teda arutlema oma õpilastega teemadel, miks on võõrkeele oskus, õppimine jm väärtuslikud. Seetõttu võiks käesolevas ainekavas rohkem tähelepanu pöörata väärtuste tunnetuslikule aspektile, ajendades lisaks oskuste õpetamisele õpetajat suuremat tähelepanu pöörama refleksioonile – miks me keelt õpime, milles seisneb konkreetse kultuuri ja keele väärtus, milles avaldub õppimise ja koostöö väärtuslikkus jne.

Kas ainekava üldosas reflekteeritakse selle üle, mida saab isiksuse kasvatamiseks just selle aine spetsiifikat arvestades teha?

Ainekava iseloomustab individuaalne lähenemine õpilasele. Õppija individuaalsete eripärade arvestamine keeleõppeprotsessis, oma arvamuse kujundamise ja avaldamise julgustamine, õpilastele positiivse tagasiside andmine, edusammude väärtustamine ning innustamine edasiste eesmärkide püstitamisel on näited, mis tõendavad, et ainekava üldosas reflekteeritakse isiksuse kasvatamise (väärtuskasvatuse) võimaluste üle. Välja on toodud autentsete õppematerjalide kasutamine, aktiivõpe, paaristööd ja rühmatööd, millel on oluline tähtsus eneseväljenduse arendamisel ning võõrkeeles suhtlemise kogemuse pakkumisel. Isiksuse kasvatamise seisukohast on olulised ka mängulisus ja loovus, mis lisaks suhtluspädevuse arendamisele avardavad maailma- ja minapilti ning seeläbi aitavad kaasa väärtuskasvatusele. Samuti reflekteeritakse võimaluste üle, kuidas keeleõpe võimaldab tõsta õpilaste motivatsiooni (võõrkeelte) õppimiseks ning suurendada nende positiivset enesehinnangut. Rõhk on õpilaste suhtlus- ja esinemisoskuse, õpimotivatsiooni ja loovuse arengul.

2.2. Väärtused võõrkeelte ainekavade õppesisus ja õpitulemustes

Kuidas ainekava sisuosa (õpisisu ja õpitulemused) peegeldab ja selgitab üldosas kajastatud väärtusi?

I tööversioon (12.01.09) lubab eeldada üldist kooskõla ainekava sisuosa ja üldosa vahel. Teemavaldkonnades kajastub õppeaine mitmekesine temaatika ning läbi selle mitmekesisus kui väärtus. Analüüsitavas versioonis ei ole teemavaldkonnad veel lahti kirjutatud, mistõttu ei saa kõigi punktis 2.1. loetletud väärtuste kohta öelda, kas need kajastuvad õpisisus. B-

võõrkeele ainekavas on veel lahti kirjutamata üldalused, õppeaine lühikirjeldus, eesmärgid ja kirjeldus.

Kuna kõik välja toodud teemad on omaette väärtused, siis teemade lahtikirjutuses tuleks nende väärtust rõhutada (iseenda, sõprade, kodu, riikide ja kultuuride, töö, õppimise, vaba aja väärtustamine). Valdkond „Mina ja teised“, mis on näitena lahti kirjutatud, sisaldab väärtusi nagu viisakas suhtlemine, oma võimete teadvustamine („mida oskan teha/milles olen nõrk“), sõprus, sallivus. Siia võiks lisada enda ja teiste **isikupära** ning erinevate arvamuste väärtustamise. Kõikides õppeastmetes võiksid teemavaldkondades väljenduvateks läbivateks väärtusteks olla **avatus** (sellest saab rääkida juba esimeses kooliastmes), **lugupidav suhtumine kaasõpilastesse ja nende arvamustesse** (erinevate arvamuste aktsepteerimine) ning **erinevate õppimisvõimete teadvustamine**. Viimase läbi areneb õpilase võime mõista (mitte hukka mõista) klassikaaslaste erinevat võimekust erinevate ainete omandamisel. See omakorda suurendab austust „nõrgemate“ vastu.

Teemavaldkondade lahtikirjutuse näited väärtuste seisukohast

Kõikide teemavaldkondade puhul on oluline, et õpilased mõistaksid, et tegemist ei ole pelgalt sõnadega, vaid õpitavatel teemadel ja mõistetel on sisu, millega nad ise igapäevaselt kokku puutuvad. Järgnev teemavaldkondade lahtikirjutus toob välja mõned punktid ja arutlusküsimused, millele võiks tähelepanu pöörata. Peamine rõhk on eneserefleksioonil ning selle kaudu toimival väärtuste märkamisel ja teadvustamisel.

Mina ja teised: enese ja teiste **isikupära märkamine** (nii iseloomus, välimuses kui riietuses) ning austamine, erinevate seisukohtade aktsepteerimine, õpilase minapilt (minapildi ning selle avardamise teadvustamine), **avatus** suhtlemaks kaasõpilastega ning õpitava keele kõnelejatega, erinevate õppimisvõimete märkamine, teadvustamine ja mõistmine. Tervis kui väärtus ning tervishoid. Uudishimu maailmas toimuva vastu kui väärtus.

Kodu ja lähiümbrus: Kodu kui väärtus. Mis teeb kodust kodu? Perekond, sõprus, usaldus, turvalisus, kohustused, mured ja rõõmud, lemmikloomad, inimese ja loomade sõprus, keskkonnaga arvestamine. Väärtustena võiks rõhutada järgnevat: kodu, kodukoht, pere, sõbrad, lemmikloomad, usaldus, turvalisus, koostöö, rõõm, õnn. Nendele teemadele saab tähelepanu pöörata kui väärtustele (õpetada märkama väärtusi igapäevaelus).

Kodukoht Eestis: Eesti riik, ühiskond, loodus kui väärtused. Arutlusküsimus: Milles seisneb Eesti, ühiskonna ja looduse väärtuslikkus? Miks neid väärtustada? Millised on eestlaste väärtused? Teadvustamine, et meid ümbritsev keskkond on väärtus.

Riigid ja nende kultuur: huvi maailmas toimuva vastu, avatus erinevate kultuuriesindajatega suhtlemiseks, kultuuri olemus, eri rahvuste tõekspidamised ja väärtused, eri kultuuride väärtused ning eripära. Mida eri riikides väärtustatakse? Kuidas väärtused erinevad ja sarnanevad? Miks on kultuur oluline, millest kultuur koosneb (mis kuulub kultuuri juurde), mis on subkultuur? Need küsimused võimaldavad õpilasel märgata ennast kui kultuuri osa (eneserefleksioon) ning seeläbi kultuuri mõistet läbi eneseanalüüsi paremini tundma õppida.

Igapäevaelu, õppimine ja töö: Õppimise kui elukestva protsessi teadvustamine, eesmärgistatud valikud ning mõtestatud tegevus igapäevaelus (õpilaste innustamine püstitama endale eesmärke keeleõppes), eneseusu ja lootuse süvendamine ning julgustamine, positiivse tulevikupildi kujundamine (lootuse andmine ja sisendamine, et töö tegemine ja väärtustamine loob võimaluse helgeks tulevikuks). Uudishimu innustamine õpilastes – maailm kui põnev paik, mis väärrib avastamist. Soov maailma tundma õppida.

Vaba aeg: Miks on hobid olulised? Mida õpilased oma vabaajategevuste juures väärtustavad? Miks on inimestel erinevad huvid ja eelistused? Huvialade mitmekesisus, klassikaaslaste huvialade aktsepteerimine (õpetaja suunab märkama huvialade erinevust ning võrdsust st üks pole parem kui teine).

Kas õpitulemustena sõnastatud väärtused on kooliastmeid arvestades adekvaatsed? Õpitulemuste osa on praegu lahti kirjutamata. On öeldud, et õpitulemused esitatakse nelja osaoskuse kirjeldusena. Väärtused avalduvad osaoskuste kirjelduses kaudselt. Keeletasemete tabelis olevad osaoskuste lahti kirjutused tasemete kaupa on keelekesksed (loetletud on oskused), mistõttu avalduvad õpitulemustes kõige enam suhtlemine ja eneseväljendus (sh oma arvamuse väljendamine) kui väärtused. Ainekavas on aga esindatud palju rohkem väärtusi ning seetõttu peaks kultuuride mõistmine, avatus, motivatsioon jt eelpool loetletud väärtused ka tulemustes kajastuma. Võõrkeele aine eesmärk pole ainult õpetada suhtlemiseks vajalikke oskusi, vaid lisaks sellele avardada õpilaste maailmavaadet ja minapilti ning nende mõistmist mitmekesisest maailmast. Seetõttu vajaksid õpitulemused igas kooliastmes osaoskustele lisaks „viiendat” osa väärtuskäitumisest, mis võtaks arvesse nt. õpilase avatust, koostöövalmidust, aktiivsust tunnis, argumenteerimisoskust oma seisukohtade põhjendamisel, motivatsiooni ning käitumist kaasõpilastega. Neid väärtusi annaks lisada ka osaoskuste tabelisse st väärtuste osa saaks integreerida osaoskuste tabelisse, kui osaoskuste kirjeldusi lähtuvalt loetletud väärtustest lahti kirjutada. Selleks soovitame väärtustemaatika esiletoomiseks alapunkte õpitulemustesse, kus oleks võimalik paika panna, milliste vahenditega õpetajad väärtuselisi eesmärke saavutavad.

Kuidas toimub väärtuskasvatuse tulemuste hindamine antud aines?

Väärtuskasvatuse tulemuste hindamist antud aines pole täpsustatud, kuid väärtusi ei tuleks mitte numbriliselt hinnata, vaid neid tähele panna ja õpilasele nendest tähelepanekutest märku anda (lisaks hindele nt kirjeldus õpilase väärtuskäitumisest, mis võtab arvesse õpilase avatust, suhtlemis- ja koostöövalmidust, aktiivsust tunnis, suhtelist keelelist arengut (enese varasema tasemega võrreldes), argumenteerimisoskust oma seisukohtade põhjendamisel, motivatsiooni ning käitumist kaasõpilastega.

Osaoskuste tabelis soovivad väärtuskasvatust kohad, kus õpilaselt oodatakse oma arvamuse väljendamist. Nt „väljendab oma tundeid, mõtteid ja arvamusi”, „oskab rääkida oma huvidest”, „oskab kirjutada jutukesi oma kogemustest ja ümbritsevast”, „oskab kirjutada oma arvamust väljendavat lühikirjandit”.

Eneserefleksiooni ja mina-pildi arendamise seisukohalt on oma arvamuse kujundamine ja selle avaldamine väga olulised.

2.3. Prioriteetsed väärtused võõrkeelte ainekavades

Ainekavas on peamine rõhk suhtluspädevuse arendamisel ning kultuurilise mitmekesisuse väärtustamisel, mille hulka kuulub huvi teiste kultuuride vastu ning nende kultuuride eripärade märkamine ja aktsepteerimine. Ainekava rõhutab isiksuslikku arengut (eneseanalüüs, õpieesmärkide seadmine, motivatsiooni kasvatamine, õppimine kui elukestev protsess, rõõm õppimisest), mis on väärtuskasvatuse seisukohalt väga oluline.

Üks prioriteetsemaid väärtusi võõrkeelte ainekavas on **kultuur**. Ainekavast järeldub, et kultuuri alla kuuluvad teiste riikide tavad ja suhtlemisviisid. Et oleks selge, mida veel kultuuri all mõeldakse, siis võiks ainekava alguses olla selgitus kultuuri mõistest, et see ei jääks ainekavas liiga abstraktseks⁶.

Kultuuri kandjaks on rahvas ja kokkupuude teise kultuuriga toimub tavaliselt konkreetse kultuuri esindajaga kokku puutudes. Seetõttu võiks suurem rõhk olla **teiste rahvuste esindajatel**. Praeguses tööversioonis domineerib teine kultuur ja maa, mitte inimesed, kes on traditsioonide kandjad ning multikultuursuse elushoidjad. Defineerides üldaluste punkti all või õppeainete eesmärkide punkti juures väärtused kultuuri osana, tuleb väärtuskäitumine ainekava üldosast senisest enam ka õpisisusse.

⁶ Nt **kultuur** – inimeste eluviis, sh nende hoiakud, väärtused, uskumused, maailmavaated ja tegevusalad (väljavõte Oxfordi filosoofialeksikonist).

Peamiseks prioriteetseks väärtuseks võõrkeelte ainekavas on **avatus**⁷. Avatus hõlmab **huvi** ning **püüdlust mõista** teistsugust (antud kontekstis teiste kultuuride esindajaid) ning sõbralikult läbi saada.

Kaudselt väljendub avatus käesolevas ainekavas, kuna võõrkeele õppimine ning selles keeles suhtlemine eeldab suhtlemisvalmidust ehk avatust (samuti väljendub avatus kultuuride märkamises). Seda terminit otseselt nimetamata on ainekavas kirjeldatud avatud suhtumist erinevatesse keeltesse ja kultuuridesse, nt:

- suutlikkust mõista ja väärtustada mitmekultuurilist maailma
- mõista ja väärtustada teiste kultuuride ja keelte eripära

Sellest hoolimata võiks avatus kui suhtlemis- ning avastusvalmidus olla ainekavasse eraldi väärtusena sisse toodud. Et see väärtus rohkem esile tõuseks, tuleks ta õppeainete eesmärkidesse õpilase osasse lisada. Nt õpilane: on avatud suhtlemaks oma kaasõpilaste ning teiste kultuuride esindajatega.

Kuna võõrkeel on oma olemuselt mitmekesine, siis saaks mitmekesisust kui väärtust ainekavas ehk veelgi enam rõhutada, pöörates tähelepanu **arvamuste ja maailmavaadete mitmekesisuse väärtustamisele**. Dialogides ning grupitöodes puutuvad õpilased pidevalt kokku erinevate nägemustega ning õpivad arutluses oma seisukohti põhjendama. Seetõttu on grupitöödel koostöö kui väärtuse arendamisel suur roll. Samuti pööravad keeletundides läbi viidavad interaktiivsed arutelud tähelepanu vastutustunde arendamisele, sest aruteludes on iga õpilane vastutav oma sõnade eest.

Prioriteetseks väärtuseks, mis ainekavas kajastub, kuid mis võiks olla tugevamalt välja toodud, on **aktiivsus**. Keeletunnid on enamasti interaktiivsed, eeldades õpilaste sõnavõttu, kuid et aktiivsus veel enam esile tuleks, võiks see väärtus olla kirjas õppeaine eesmärgikirjelduse juures ning kajastuda ka tulemustes. Oma arvamust julgelt avaldava noore inimese kujundamisel on võõrkeeleõppel suur roll. Teades, et noorte passiivsus torkab ülikoolis esimestel kursustel teravalt silma, siis on aktiivsus väärtus, mis võiks olla ainekavasse eraldi sisse kirjutatud.

⁷ Avatus on laiem mõiste kui sallivus. Esimese teemavaldkonna „Mina ja teised” III kooliastme lahtikirjutuses on sallivust mainitud. Sallivus viitab sellele, et lepitakse teineteise olemasoluga (tunnistatakse, et on teine kultuur eripäraste tavadega). Avatus püüdleb erinevate tavade mõistmise poole. Sallivus võib kaasa tuua ükskõiksuse, avatus aga suhtlemisvalmiduse ning huvi. Seetõttu võiks ainekavasse olla sisse toodud eraldi väärtusena avatus.

Ettepanekud: Õppeainete eesmärgikirjelduse (3.1.2) juurde võiks kaaluda järgmiste punktide lisamist juba olemasolevatele:

Õpilane:

- on avatud erinevate kultuuride ja nende esindajate suhtes
- väärtustab mõtteviiside mitmekesisust ning austab oma seisukohast erinevaid arvamusi
- võtab tunnist aktiivselt osa (avaldab oma mõtteid, kuulab teisi, küsib küsimusi)

Soovitame ainekavas kasutada võimalikult täpseid verbe nagu näiteks märkab, seostab, eristab, mõistab, aktsepteerib, võtab vastu, paneb tähele, võtab kuulda, näitab soovi, esitab küsimusi, osaleb, vastab, järgib, kiidab heaks, soovitab, tunnustab, eelistab, toetab, arutleb, vaidleb, sõnastab, uurib jne. See aitab õpetajatel mõista, et väärtusalaste eesmärkide saavutamisele eelneb väärtuste märkamine, nende üle arutlemine ja nende mõtestamine (hinnanguni saab jõuda asjast piisavat ettekujutust omades).

3. Eesti keele teise keelena ainekava tööversiooni analüüs väärtuste aspektist

Eesti keel teise keelena ainekava toetub üldosas loetletud alusväärtustele (§2), ülesannetele (§3), võtmepädevustele (§4 ainekavasse on orgaaniliselt lõimitud suhtlemispädevus, võõrkeelepädevus, piisaval määral ka väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, õpipädevus, tehnoloogiline pädevus, esteetiline pädevus). Ainekavasse on vastavalt aine eripärale lõimitud ka kõigi läbivate teemade elemente. Enam kajastust leiavad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, elukestev õpe.

3.1. Väärtused eesti keele teise keelena ainekava kirjelduses ja eesmärkides

Üldosast võib leida järgmisi väärtusi:

- Eesti keel, riik ja kultuur (teadmised Eesti riigist ja ühiskonnast, huvi eesti kultuurielu vastu)
- Keeleoskus, suhtlemine, eneseväljendusoskus (kogu ainekava väärtustab eesti keelset suhtlust läbi nelja osaoskuse arendamise. Väärtusteks on osaoskuste – kuulamis-, lugemis-, rääkimis- ja kirjutamisoskuse – tasakaalustatud areng)
- Õppimine kui väärtus (oma keeleoskuse teadlik arendamine, õpioskuste kujundamine, oskuse omandamine teiste võõrkeelte õppimiseks)
- Kultuuriline mitmekesisus (mõistab eesti ja teiste kultuuride erinevusi ja aktsepteerib neid)
- Julgus eesti keele kasutamiseks (julgus tuleb ainekavas tugevalt esile)
- Positiivne suhtumine eesti keelde ja kultuuri
- Käitumine vastavalt eesti tavadele
- Interaktiivne õppimine läbi mängu ning teiste aktiivõppemeetodite, mitmekesised õppetegevused. Loovülesanded.
- Koostöö (rühmatööd, paaritöö, aktiivõpe – üksteisega arvestamine)
- Motivatsioon (tahe eesti keelt õppida ning julgus suhelda)
- Eneserefleksioon (endale eesmärkide seadmine, oma saavutuste hindamine)
- Õpilaste individuaalsed iseärasused ning eelistused
- Ekskursioonid ja õppekäigud Eestis, klassivälised kultuuriüritused (teater, kontsert).

- Eestikeelsete teabeallikate tundma õppimine (sõnaraamatud, teatmeteosed, Internet)

Kuna eesti keele õppimise peamiseks eesmärgiks on omandada keeleoskus, mis võimaldab Eestis edukalt hakkama saada, siis on olemasolevatel väärtustel praktiline väljund – suhtlemisoskus – mille puhul on tegemist käitumiskalduvusega. Samas eeldab eesti keele õppimine huvi selle keele ja kultuuri vastu, sisemist tahet ja motivatsiooni keelt õppida, eneseanalüüsi, soovi koostööks kaasõpilaste ja õpetajatega, mis on tunnetuslikud väärtused, mis loovad aluse (valmisoleku) käitumiseks. Seega, suhtlemisjulgus, loovus jms on pigem käitumiskalduvused, teadmised keelest, kultuurist ja selles kultuuris väärtuslikust peetavast, kultuuridevahelistest erinevustest jms aga käsitlusobjektid. Järelikult on tunnetuslikkus ja käitumuslikkus tihedalt seotud, mis väljendub ka analüüsitavas ainekavas.

Käesolevas ainekavas on liigselt fookuses oskused. Kõiki eelmises küsimuses loetletud punkte saab pidada väärtusteks, kui võtta väärtused analüüsi lähtekohaks. Ainekavas tuleks rõhutada, et Eesti, eesti keel, kultuur, kultuuriline mitmekesisus, keeleoskus, õppimine, julgus, koostöö, motivatsioon, individuaalsus, eesmärkide püstitamine ja eneseanalüüs ning kultuuriüritused on väärtused. Sellest lähtuvalt saaks õppeaine eesmärkidesse olemasolevate punktide juurde lisada ning ainekavas läbivalt lahti kirjutada, et eesti keel, kultuur, keeleoskus jne on väärtused.

Väärtusalaste eesmärkide saavutamiseks on vaja kõigepealt väärtusi märgata, seejärel nende üle arutleda ning mõelda, miks on keel, keeleoskus, kultuur jt väärtuslikud. Ainekavas lahti kirjutatud väärtused aitavad õpetajal tähelepanu pöörata väärtuste aspektile oskuste juures ning suunata teda arutlema oma õpilastega teemadel, miks on eesti keele oskus, õppimine jm väärtuslikud. Seetõttu võiks käesolevas ainekavas rohkem tähelepanu pöörata tunnetuslikule väärtuste aspektile, ajendades lisaks oskuste õpetamisele õpetajat tähelepanu pöörama **refleksioonile** – miks me eesti keelt õpime, milles seisneb selle kultuuri ja keele väärtus, milles avaldub õppimise ja koostöö väärtuslikkus jne.

Kas ainekava üldosas reflekteeritakse selle üle, mida saab isiksuse kasvatamiseks just selle aine spetsiifikat arvestades teha?

Erinevalt võõrkeelte ainekavast ei ole selles ainekavas väärtuskasvatust eraldi (terminina) välja toodud. Hoolimata sellest on eesti keele teise keelena ainekavas reflekteeritud teemade üle, mis seostuvad väärtuskasvatusega. Suur rõhk on suhtlemisjulguse arendamisel, õpilaste motiveerimisel ning aine huvitavaks muutmisel. Välja on toodud ka õpilaste individuaalsete eripärade arvestamine, mis on isiksuse kasvatuses väga oluline.

Isiksuse kasvatus seisukohast on väga tähtsad aktiivõppemeetodid, mis on ainekavas esindatud. Paaristöödel ja rühmatöödel on oluline tähtsus eneseväljenduse arendamisel ning üksteisega arvestama õppimisel. Punkt, mis väärtuskasvatust mõjusalt toetab on: „Läbi erinevate loovülesannete õpib õpilane arvestama kaaslastega, olukordadega ja kõneregistriga” (2.1.3. Õppeaine kirjeldus). Ainekavas on välja toodud ka suhtlus- ja esinemisoskuse kujundamine, õpieesmärkide püstitamine ning eneseanalüüs.

Kõik selles vastuses loetletud punktid võiksid ainekavas olla väärtustena välja toodud. Praegu on väärtused ainekavas vaikivalt kohal, st on puudu nende väärtuste teadvustamine.

Problemaatiliseks mõisteks ainekavas on mõiste „oma maa”. Nt II kooliastme õppeeesmärkides on kirjas: „teadvustab eakohaselt Eesti ja oma maa kultuuri erinevusi ning oskab nendega arvestada”. „Oma maa” on probleemne mõiste, sest mitte-eestlaste perekonnast pärit õpilastel, kes on Eestis sündinud, ei ole teist „oma maad” (nende maa on Eesti). Maa asemel võiks siin kasutada ainekavas läbivalt esinevat „oma kultuuri”, sest eesti ja teiste kultuuride võrdlus ja erinevuste arvestamine on enam õigustatud.

3.2. Väärtused eesti keele teise keelena ainekava õppesisus ja õpitulemustes

Kuidas ainekava sisuosa (õpitulemused ja õpisisu) peegeldab ja selgitab üldosas kajastatud väärtusi?

I tööversioon (12.01.09) lubab eeldada üldist kooskõla ainekava sisuosa ja üldosa vahel. Kuna keeleõpe hõlmab paljude ainevaldkondade temaatikat, siis on keele õpetamisel suur roll teistes ainetes saadud teadmiste täiendamisel. Teemavaldkondades kajastub õppeaine mitmekesine temaatika ning läbi selle mitmekesisus kui väärtus. Analüüsitavas versioonis ei ole teemavaldkonnad veel lahti kirjutatud. Kuna kõik mainitud teemad on omaette väärtused, siis teemade lahtikirjutuses tuleks nende väärtust rõhutada (iseenda, sõprade, kodu, riikide ja kultuuride, töö, õppimise, vaba aja väärtustamine). Valdkond „Mina ja teised“, mis on näitena lahti kirjutatud, sisaldab väärtusi nagu viisakas suhtlemine, oma võimete teadvustamine („mida oskan teha/milles olen nõrk”), sõprus, sallivus. Siia võiks lisada enda ja teiste **isikupära** ning erinevate arvamuste väärtustamise. Kõikides õppeastmetes võiksid teemavaldkondades väljenduvateks läbivateks väärtusteks olla **avatus** (sellest saab rääkida juba esimeses kooliastmes), **lugupidav suhtumine kaasõpilastesse ja nende arvamustesse** (erinevate arvamuste aktsepteerimine) ning **erinevate õppimisvõimete teadvustamine**. Läbi

viimase areneb õpilase võime mõista (mitte hukka mõista) klassikaaslaste erinevat võimekust erinevate ainete omandamisel. See omakorda suurendab austust „nõrgemate“ vastu.

Teemavaldkondade lahtikirjutuse näited väärtuste seisukohast

Kõikide teemavaldkondade puhul on oluline, et õpilased mõistaksid, et tegemist ei ole pelgalt sõnadega, vaid õpitavatel teemadel ja mõistetel on sisu, millega nad ise igapäevaselt kokku puutuvad. Järgnev teemavaldkondade lahtikirjutus toob välja mõned punktid ja arutlusküsimused, millele tuleks tähelepanu pöörata. Peamine rõhk on eneserefleksioonil ning selle kaudu toimival väärtuste märkamisel ja teadvustamisel. Vt analüüsi lisas olevaid näitejuhtumeid, mis toetavad teemavaldkondadega seonduvate väärtuste arendamist.

Mina ja teised: enese ja teiste **isikupära märkamine** (nii iseloomus, välimuses kui riietuses) ning austamine, erinevate seisukohtade aktsepteerimine, õpilase minapilt (minapildi ning selle avardamise teadvustamine), **avatus** suhtlemaks kaasõpilastega ning õpitava keele kõnelejadega, erinevate õppimisvõimete teadvustamine, märkamine ja mõistmine. Tervis kui väärtus ning tervishoid. Uudishimu maailmas toimuva vastu kui väärtus.

Kodu ja lähiümbrus: Kodu kui väärtus. Mis teeb kodust kodu? Perekond, sõprus, usaldus, turvalisus, kohustused, mured ja rõõmud, lemmikloomad, inimese ja loomade sõprus, keskkonnaga arvestamine. Väärtustena võiks rõhutada järgnevat: kodu, kodukoht, pere, sõbrad, lemmikloomad, usaldus, turvalisus, koostöö, rõõm, õnn. Nendele teemadele saab tähelepanu pöörata kui väärtustele (õpetada märkama väärtusi igapäevaelus).

Kodukoht Eesti: Eesti riik, ühiskond, loodus kui väärtused. Arutlusküsimus: Milles seisneb Eesti, ühiskonna ja looduse väärtuslikkus? Miks neid väärtustada? Millised on eestlaste väärtused? Teadvustamine, et meid ümbritsev keskkond on väärtus.

Riigid ja nende kultuur: huvi maailmas toimuva vastu, avatus erinevate kultuuriesindajatega suhtlemiseks, kultuuri olemus, erinevate rahvuste tõekspidamised ja väärtused, erinevate kultuuride väärtused ning eripära. Mida erinevates riikides väärtustatakse? Kuidas väärtused erinevad ja sarnanevad? Miks on kultuur oluline, millest kultuur koosneb (mis kuulub kultuuri juurde), mis on subkultuur? Need küsimused võimaldavad õpilasel märgata ennast kui kultuuri osa (eneserefleksioon) ning seeläbi kultuuri mõistet läbi eneseanalüüsi paremini tundma õppida.

Igapäevaelu, õppimine ja töö: Õppimise kui elukestva protsessi teadvustamine, eesmärgistatud valikud ning mõtestatud tegevus igapäevaelus (õpilaste innustamine püstitama endale eesmärged keeleõppes), eneseusu ja lootuse süvendamine ning julgustamine, positiivse

tulevikupildi kujundamine (lootuse andmine ja sisendamine, et töö tegemine ja väärtustamine loob võimaluse helgeks tulevikuks). Uudishimu innustamine õpilastes – maailm kui põnev paik, mis väärib avastamist. Soov maailma tundma õppida.

Vaba aeg: Miks on hobid olulised? Mida õpilased oma vabaajategevuste juures väärtustavad? Miks on inimestel erinevad huvid ja eelistused? Huvialade mitmekesisus, klassikaaslaste huvialade aktsepteerimine (õpetaja suunab märkama huvialade erinevust ning võrdsust st üks pole parem kui teine).

Kas õpitulemustena sõnastatud väärtused on kooliastmeid arvestades adekvaatsed?

Õpitulemuste osa on praegu lahti kirjutamata. On öeldud, et õpitulemused esitatakse nelja osaoskuse kirjeldusena. Keeletasemete tabelis olevad osaoskuste lahtikirjutused tasemete kaupa on keelekesksed (loetletud on oskused), mistõttu avalduvad õpitulemustes kõige enam suhtlemine ja eneseväljendus (sh oma arvamuse väljendamine) kui väärtused. Ainekavas on aga esindatud lisaks keele- ja suhtlemisoskusele palju rohkem väärtusi ning seetõttu peaksid motivatsioon, aktiivsus jt eelpool loetletud väärtused ka tulemustes kajastuma. Eesti keele aine eesmärk pole ainult õpetada keelt ehk suhtlemiseks vajalikke oskusi, vaid lisaks sellele avardada õpilaste maailmavaadet ja minapilti ning nende mõistmist mitmekesisest maailmast. Seetõttu vajaksid õpitulemused osaoskuste näol lisaks „viienda” osa väärtuskäitumisest, mis võtaks arvesse õpilase avatust, tema koostöövalmidust, aktiivsust tunnis, keelelist arengut, argumenteerimisoskust oma seisukohtade põhjendamisel, tema motivatsiooni ning käitumist kaasõpilastega. Neid väärtusi saaks lisada ka osaoskuste tabelisse st „viienda” osa saaks integreerida osaoskuste tabelisse, kui osaoskuste kirjeldusi lähtuvalt loetletud väärtustest lahti kirjutada. Selleks soovitame väärtustemaatika esiletoomiseks alapunkte õpitulemustesse, kus oleks võimalik paika panna, milliste vahenditega õpetajad väärtuselisi eesmärke saavutavad.

Kuidas toimub väärtuskasvatuse tulemuste hindamine antud aines?

Väärtuskasvatuse tulemuste hindamist antud aines pole täpsustatud, kuid väärtusi ei tuleks mitte hinnata, vaid neid tähele panna ja õpilasele nendest tähelepanekutest märku anda (lisaks hindele nt kirjeldus õpilase väärtuskäitumisest, mis võtab arvesse õpilase avatust ja valmidust suhtlemisel kaasõpilastega, tema koostöövalmidust, aktiivsust tunnis, keelelist arengut, argumenteerimisoskust oma seisukohtade põhjendamisel, tema motivatsiooni ning käitumist kaasõpilastega).

Osaoskuste tabelis soosivad väärtuskasvatust kohad, kus õpilaselt oodatakse oma arvamuse väljendamist. Nt „väljendab oma tundeid, mõtteid ja arvamusi”, „oskab rääkida oma

huvidest”, „oskab kirjutada jutukesti oma kogemustest ja ümbritsevast”, „oskab kirjutada oma arvamust väljendavat lühikirjandit” jne.

Eneserefleksiooni ja mina-pildi arendamise seisukohalt on oma arvamuse kujundamine ja selle avaldamine väga olulised.

3.3. Prioriteetsed väärtused eesti keele teise keelena ainekavas

Üks prioriteetsemaid väärtusi eesti keele teise keelena ainekavas on **eesti kultuur** ning **kultuur** laiemas tähenduses (multikultuursus). Ainekavast järeldub, et kultuuri alla kuuluvad tavad, suhtlemisviisid, üritused (teater, kontsert), kuid et oleks selge, mida veel kultuuri all mõeldakse, siis võiks ainekava alguses olla selgitus kultuuri mõistest, et see ei jääks ainekavas liiga abstraktseks⁸. Eriti tähtis on selgitada väärtusi kultuuri osana – saame rääkida nn kollektiivsetest väärtustest (nt kultuurispetsiifilised väärtused) ning individuaalsetest väärtustest, mis on indiviidide puhul erinevad.

Järgmiseks prioriteetseks väärtuseks eesti keele teise keelena ainekavas on **avatus** – avatus suhtlemaks kaasõpilastega, eestlastega ning teiste kultuuride esindajatega. Positiivne suhtumine eesti kultuuri on ainekavas sees, kuid sellele võiks lisanduda avatus kui laiem mõiste suhtlemisvalmidusest. Esimese teemavaldkonna „Mina ja teised” III kooliastme lahtikirjutuses on mainitud sallivust. Avatus sisaldab endas sallivust/tolerantsust, kuid ainult tolerantsusest ei piisa. Tolerantsus viitab sellele, et lepitakse teineteise olemasoluga (tunnistatakse, et on teine kultuur eripäraste tavadega). Avatus püüdleb aga erinevate tavade **mõistmise** poole. Tolerantsus või sallivus võib kaasa tuua ükskõiksuse (sallivusel on negatiivne konnotatsioon), avatus aga suhtlemisvalmiduse ning **huvi**. Seetõttu võiks ainekavasse olla sisse toodud eraldi väärtusena **avatus**. Kaudselt on ta seal praegu olemas, kuna eesti keele õppimine ning selles keeles suhtlemine eeldab avatust eesti keele ja eestlaste suhtes. Et seda väärtust teadvustada, võiks ta õppeaine eesmärkide osasse (punkt 2.1.2.) lisada. Nt Õpilane: on avatud suhtlemiseks oma kaasõpilaste, eestlastega ning teiste kultuuride esindajatega. Avatus/positiivne suhtumine eesti (teise) kultuuri **esindajatesse** ei ole praeguses versioonis piisavalt kajastatud. Kuna kultuuri kandjaks on rahvas ning õpilane puutub

⁸ Nt **kultuur** – inimeste eluviis, sh nende hoiakud, väärtused, uskumused, maailmavaated ja tegevusalad (väljavõte Oxfordi filosoofialeksikonist).

enamasti teise kultuuriga kokku tõenäoliselt selle kultuuri esindaja kaudu, siis on oluline rõhutada mitte ainult kultuuri, vaid **kultuuri esindajaid**. Antud juhul eestlasi kui eesti kultuuri kandjaid.

Käesolev ainekava sisaldab endas mitmekesisust kui väärtust, mis väljendub mitmekesiste õppetegevuste ja -meetodite väärtustamises ning teemavaldkondade valikus. Mitmekesisust kui väärtust saaks veel enam rõhutada, pöörates tähelepanu **arvamuste ja maailmavaadete mitmekesisuse teadvustamisele ja väärtustamisele**. St õpilane väärtustab nii oma arvamust kui ka tema arvamusest erinevaid arvamusi. Dialogides ning grupitöodes puutuvad õpilased pidevalt kokku erinevate nägemustega ning õpivad arutluses oma seisukohti põhjendama. Seetõttu on grupitöödel koostöö kui väärtuse arendamisel suur roll. Samuti pööravad keeletundides läbi viidavad interaktiivsed arutelud tähelepanu vastutustunde kui väärtuse arendamisele, sest aruteludes on iga õpilane vastutav oma sõnade eest. Need punktid on ainekava üldkirjelduses ilusti sees, kuid peaksid jõudma ka õppesisusse ja -tulemustesse.

Prioriteetseks väärtuseks, mis võiks olla tugevamalt välja toodud, on **aktiivne osalemine**. Keeletunnid on enamasti interaktiivsed, eeldades õpilaste sõnavõttu, kuid et aktiivsus veel enam esile tuleks, võiks see väärtus olla kirjas õppeaine eesmärgikirjelduse juures ning kajastuda ka tulemustes. Oma arvamust julgelt avaldava noore inimese kujundamisel on keeletunnil suur roll. Teades, et noorte passiivsus torkab ülikoolis esimestel kursustel teravalt silma, siis on aktiivsus väärtus, mis võiks olla sisse kirjutatud kõikide ainete ainekavadesse.

Ettepanekud:

Õppeainete eesmärkide kirjelduse (2.1.2) juurde võiks kaaluda järgmiste punktide lisamist juba olemasolevatele: Õpilane:

- on **avatud** eesti keele ja kultuuri, erinevate kultuuride ja nende esindajate suhtes
- väärtustab mõtteviiside ning maailmavaadete mitmekesisust ning austab oma seisukohast erinevaid arvamusi
- võtab tunnist **aktiivselt** osa (avaldab oma seisukohti, kuulab teisi, küsib küsimusi)

Soovitame ainekavas kasutada võimalikult täpseid verbe nagu näiteks märkab, seostab, eristab, mõistab, aktsepteerib, võtab vastu, paneb tähele, võtab kuulda, näitab soovi, esitab küsimusi, osaleb, vastab, järgib, kiidab heaks, soovitab, tunnustab, eelistab, toetab, arutleb, vaidleb, sõnastab, uurib jne. See aitab õpetajatel mõista, et väärtusalaste eesmärkide

saavutamisele eelneb väärtuste märkamine, nende üle arutlemine ja nende mõtestamine (hinnangueni saab jõuda asjast piisavat ettekujutust omades).